

ÜNİVERSİTELER İÇİN TÜRK DİLİ

*Engin Yılmaz, Engin Ömeroğlu,
Serhat Demirel, Erol Eroğlu,
Özlem Yahşi, Özlem Düzlü,
Hürdünya Şahan, Şule Ertürk,
Gökhan Ekşi*

Bu ders içeriğinin basım, yayım ve satış hakları kitabın yazarlarına aittir. "Uzaktan Öğretim" tekniğine uygun olarak hazırlanan bu ders içeriğinin bütün hakları saklıdır. İlgili kuruluştan izin almadan ders içeriğinin tümü ya da bölümleri mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt veya başka şekillerde çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz.

Her hakkı saklıdır © 2022

İÇİNDEKİLER

1. GENEL DİL KÜLTÜRÜ.....	4
1.1 SÖZLÜ ANLATIM TÜRLERİ	4
1.1.1 Bireysel Konuşmalar.....	4
1.1.2 Konferans.....	4
1.1.3 Nutuk.....	4
1.2 Birden Fazla Konuşmacı Tarafından Yapılan Konuşmalar.....	5
1.2.1 Açık Oturum.....	5
1.2.2 Panel.....	5
1.2.3 Forum.....	6
1.2.4 Sempozyum.....	6
1.2.5 Münazara.....	7
1.2.6 Bildiri Örneği.....	8
2. YAZIM KURALLARI.....	17
2.1 Yay Ayraç.....	17
2.2 Köşeli Ayraç.....	18
3. OKUMA /DİNLEME-ANLAMA ÇALIŞMASI.....	19
3.1 “Sinema”.....	19
4. ÖZET.....	21
5. KENDİMİZİ SINAYALIM (SORULAR).....	22
6. KAYNAKLAR	24

1. BÖLÜM*

AMAÇLAR

- *Sözlü anlatım türleri ile ilgili temel bilgileri kavramak*
Sözlü anlatımın özelliklerini öğrenmek
Sözlü anlatım türlerini öğrenmek
Sözlü anlatım türlerinin özelliklerini öğrenmek
- *Noktalama işaretlerinden yay ayraç ve köşeli ayraçın kullanıldığı yerleri öğrenmek*
- *Okuma/ Dinleme- Anlama Çalışmaları ile metnin (SİNEMA) ana düşüncesini ve metinde geçen yan düşünceleri bulmak.*

ANAHTAR KELİMELELER

- Sözlü anlatım
- Noktalama İşaretleri (Yay ayraç, köşeli ayraç)
- Okuma/anlama

İÇİNDEKİLER

SÖZLÜ ANLATIM TÜRLERİ > *Bireysel Konuşmalar* > *Birden Fazla Konuşmacı Tarafından Yapılan Konuşmalar* > *Bildiri Örneği* > YAZIM KURALLARI > Yay Ayraç > Köşeli Ayraç > OKUMA/DİNLEME-ANLAMA ÇALIŞMASI (*Sinema/Ahmet Hâşim*)

* Bu bölüm; Dr. Özlem Düzlü tarafından hazırlanmıştır.

GENEL DİL KÜLTÜRÜ

1.1 SÖZLÜ ANLATIM TÜRLERİ

Sözlü anlatım; duygu, düşünce ve görüşlerin konuşma yoluyla hedef kitleye iletilmesidir. Sözlü anlatımın başarılı olabilmesi için güzel ve etkili konuşma tekniklerinin bilinmesi ve uygulanması gerekir. Dilin kurallarına dikkat etmenin yanı sıra kelime hazinesi, telaffuz, vurgu ve tonlama gibi konular sözlü anlatımın etkisini artıran unsurlardır. Bununla birlikte sözlü anlatımın başarısı sadece dili kullanma becerisiyle sınırlı olmayıp beden dilinin de iyi kullanılmasına bağlıdır.

Sözlü anlatım türlerini bireysel konuşmalar ve birden fazla konuşmacı tarafından yapılan konuşmalar olarak iki gruba ayırmak mümkündür.

1.1.1 Bireysel Konuşmalar

Bir kişi tarafından yapılan bu konuşmalar konferans ve nutuktan oluşmaktadır.

1.1.2 Konferans

Belirli bir konu hakkında, konunun uzmanı bir kişi tarafından dinleyicileri bilgilendirmeye yönelik olarak yapılan konuşmadır. Hazırlıklı ve planlı olması gereken bu konuşma topluluk karşısında yapılır. Konferansçı konusunu ayrıntılı bir biçimde araştırıp konu ile ilgili daha önce ileri sürülen görüşleri tespit etmeli ve kendi değerlendirmesini yaparak konferans metnini hazırlamalıdır.

Konferans öncesinde konuşmacının dinleyicilere takdim edilmesi gerekir. Konuşmacı konferansın konusu ve konuşmanın çerçevesi hakkında bilgilendirme yaptıktan sonra 45 ila 60 dakikalık bir süre içinde konu ile ilgili görüşlerini ortaya koyar. Konunun sunumunda dinleyicinin dikkatini canlı tutacak bir konuşma tarzı ile sade ve anlaşılır bir dil tercih edilmelidir. Konuşmanın içeriğinin de ilgi çekici olmasına dikkat edilir. Konferansın sonunda soru-cevap bölümü olabilir.

1.1.3 Nutuk

Belirli bir düşünceyi hedeflenen kesimlere benimsetip yaymak amacıyla bir konuşmacı tarafından topluluk karşısında yapılan konuşmalara nutuk denir. Nutuk, söylev ya da hitabe şeklinde de isimlendirilir. Askerî, siyasî, dinî ve toplumsal konularda olabilir.

Hitap edilen topluluğu heyecanlandırıp istenen doğrultuda harekete geçirmek hedeflendiğinden konuşmanın coşkulu bir dil ve etkileyici bir üslupla yapılması gerekir.

Kullanılan sözcükler, cümlelerin yapısı, vurgu ve tonlama, jest ve mimikler konuşmanın tesirini artırmada önemli bir yere sahiptir.

Konuşmanın içeriği dinleyicilerin anlayabileceği yalınlıkta, açık ve inandırıcı olmalıdır. Bunun için hedef kitlenin bilgi ve kültür düzeyi, psikolojik ve sosyal durumu hakkında bilgi sahibi olunması ve konuşmanın buna göre planlanması gerekir. Dinleyicileri sıkımayacak, konuşmanın amacına uygun örnek fikir ve olaylara yer verilmeli; konuşma kısa, net ve etkili ifadelerle bitirilmelidir.

1.2. Birden Fazla Konuşmacı Tarafından Gerçekleştirilen Sözlü Anlatım Türleri

Bunlar açık oturum, panel, forum, sempozyum ve münazaradır.

1.2.1 Açık Oturum

Açık oturum, kamuoyunu ilgilendiren konuların uzman kişiler tarafından farklı açılardan ele alınarak dinleyiciler veya izleyiciler önünde tartışılmasıdır. Tartışma bir başkan ile en az üç, en fazla beş konuşmacının hazır bulunduğu bir salonda; radyo, televizyon ya da internet ortamında gerçekleştirilebilir.

Açık oturumu yöneten başkanın tartışılacak konu hakkında bilgi sahibi olması ve hazırlık yapması gerekir. Açık oturum, başkanın konuyu ve konuşmacıları takdimiyle başlar. Başkan konuşmacıların her birine sırayla ve eşit miktarda konuşma süresi verir. Konuşmacılara sorular sorar, gerekli gördüğü durumlarda kısa değerlendirmeler yapar. Oturumun sonunda ortaya konan görüşleri başkan özetler ve konunun bir değerlendirmesini yaparak oturumu kapatır. Tartışmanın karşılıklı saygı çerçevesinde ve tartışma kurallarının dışına çıkmadan gerçekleştirilmesi de başkanın sorumluluğundadır.

Konuşmacıların konuya hazırlıklı gelmeleri, görüşlerini açık ve anlaşılır bir biçimde ortaya koymaları, yeri geldiğinde bu görüşleri belgelerle desteklemeleri açık oturumun başarısı açısından önemlidir. Oturum esnasında ortaya çıkan farklı görüşlerin saygı sınırları içerisinde tartışılması ve sorulan soruların uygun bir üslupla cevaplandırılması da dikkat edilmesi gereken hususlardandır.

1.2.2 Panel

Panel açık oturuma benzer. Hatta bazı kaynaklar panelle açık oturumu aynı tür olarak değerlendirir.

Panelde açık oturumda olduğu gibi belirli bir konu, sayıları üç ila beş arasında değişebilen uzmanlar tarafından dinleyiciler önünde çeşitli yönleriyle tartışılır. Tartışma bir başkanın idaresinde gerçekleştirilir. Panele katılan konuşmacılara panelist denir.

Panel başkanı konuyu sunup panelistleri tanıttıktan sonra her bir konuşmacıya 15 ya da 20 dakikalık söz hakkı verir. Konuşmacılar bu süre zarfında konu ile ilgili görüşlerini ortaya koyar, varsa fikirlerini destekleyen belge ve dökümanları sunarlar. Konu samimi bir ortamda ve sohbet havasında ele alınır. Konuşmaların sonunda konuşulanlar başkan tarafından özetlenir fakat panelde açık oturumdan farklı olarak konu bir sonuca bağlanmaz. Panelin açık oturumdan ayrılan bir diğer yönü ise konuşmaların ardından dinleyicilerin panelistlere soru sormaları dışında panelistlerin de birbirlerine soru sorabilmeleridir. Panel; başkan tarafından yapılan, panelistlere ve dinleyicilere teşekkürü de içeren, kısa bir kapanış konuşmasıyla sona erer.

1.2.3 Forum

Forum da açık oturum ve panel gibi kamuoyunu ilgilendiren bir konunun tartışıldığı toplantılardır. Toplantının düzeni ve yönetim şekli açık oturum ve paneldeki gibidir. Onlardan farkı konunun uzmanları yanında dinleyicilerin de tartışmaya katılabilmeleridir. Amaç dinleyicilerin de düşünce ve görüşlerini açıklamalarına fırsat vererek konunun daha farklı bakış açılarıyla tartışılmasını sağlamaktır. Konuşmaların sonunda ortak bir karara varılması hedeflenmez.

1.2.4 Sempozyum

Bilgi şöleni de denilen sempozyum daha çok bilim ve sanat alanlarında düzenlenen, katılımcıların inceleme ve araştırmaya dayalı görüşlerini sözlü olarak sundukları toplantılardır. Alanında uzmanlaşmış kişilerden oluşan katılımcılar konuyu değişik açılardan ele alarak tespit ettikleri hususları, elde ettikleri sonuçları ve önerilerini içeren konuşmalarını sunarlar.

Sempozyumlar; üniversiteler, devlet kurumları, özel kurumlar ve sivil toplum kuruluşları tarafından düzenlenebilir. Sempozyumlar alanında söz sahibi kimselerin yapacağı açılış konuşması veya konuşmaları ile başlatılır. Katılımcı sayısı açık oturum, panel ve foruma göre daha fazla olduğundan üç ila altı kişinin konuşmasını kapsayan oturumlar hâlinde gerçekleştirilir. Bir ya da birkaç gün sürebilir. Oturum yer ve saatlerini bildiren sempozyum programı katılımcı ve dinleyicilere önceden duyurulur. Konuşmaların içerikleri hakkında fikir vermek için özet kitapçığı da basılabilir.

Her bir oturum konuya hâkim bir başkan tarafından yönetilir. Konuşmalarını yapmak üzere sırayla söz hakkı alan konuşmacılar 5 ile 20 dakika arasında değişebilen bir sürede konuşmalarını yaparlar. Oturum sonunda dinleyiciler konuşmacılara soru ve görüşlerini iletebilirler. Başkanın yaptığı bir değerlendirme konuşmasıyla oturum sona erer.

Sempozyumda amaç bir konuyu değişik açılardan ele alıp ona katkı sağlamak, çözüm yolları bulmak ya da konuyla ilgili sonuçlar elde etmek olduğundan sempozyum sonunda üretilen çözüm yolları ve elde edilen sonuçları içeren bir kapanış konuşması yapılır.

Sempozyum sonrasında katılımcılar, hazırlamış oldukları konuşmalara oturumlar sırasında yapılan katkıları da dikkate alarak son şeklini verip sempozyum kitabında yayımlatabilirler.

1.2.5 Münazara

Münazara bir konunun iki farklı yönünün iki grup tarafından dinleyiciler ve jüri önünde tartışılmasıdır. Genellikle ilköğretim ve ortaöğretimde başvurulmuş bu uygulama öğrencilerin konuşma ve bir konuyu savunma becerilerini geliştirme amaçlıdır.

Münazara grupları en az üç kişiden oluşur. Konunun genişliğine göre konuşmacı sayısı artabilir. Her grubun bir başkanı bulunur. Konu belirlendikten sonra iş bölümü yapılır. Her konuşmacı gerekli araştırmaları yaparak konusunu belli bir yönüyle savunacak beş ile on dakika arasında bir konuşma hazırlar.

Bir yönetici idaresinde gerçekleşen münazarada başkanlardan başlayarak dönüşümlü olarak iki grup üyeleri konuşmalarını yaparlar. İleri sürdükleri görüşleri belge, delil ve örneklerle destekleyebilirler. Kendi görüşlerini savunurken karşı grubun görüşlerini çürütmeye, örneklerini geçersiz kılmaya çalışırlar. Konuşmalar sırasında karşı gruba itiraz edebilir, sorular sorabilir ya da kendi grupları adına itirazlara ve sorulara cevap verebilirler. Grup üyelerinin konuşmalarının ardından başkanlar konuyu derleyip toparlayan birer konuşma yapar ve sonuca bağlarlar. Bütün konuşmaların karşılıklı hoşgörü ve saygı çerçevesinde yapılması önemlidir.

Konuşmaların sonunda jüri üyeleri her iki grubun üyelerini güzel konuşma becerisi, beden dilinin kullanımı, tartışma adabı, konuyu ele alış şekli; kendi görüşlerini ispatlama ve karşı grubun görüşlerini çürütmeye başarılı olup olamamaları bakımından değerlendirerek kazanan tarafı ilan eder. Değerlendirmeler puanlama usulüyle yapılır.

1.2.6 Bildiri Örneği

Bilimsel metinlerden biri olan bildiri ile ilgili bilgiler 11. bölümde anlatıldığı için burada sadece örnek bir bildiri metni verilmiştir.

Klasik Türk Şiirinde Bir Hat Terimi Olarak “Hil’at”

Özlem DÜZLÜ¹

Öz

Şekil şartları ve muhtevasıyla sınırları önceden belirlenmiş bir edebî geleneğin varisi olan klasik Türk şairleri bu sınırlar içerisinde farklı olmanın yollarını ararlar. Şairlerin klasik şiirin kelime kadrosundaki bazı kelimeleri alışılmışın dışında farklı anlamlarıyla kullanmaları ya da onlara dolaylı yoldan işaret etmeleri de farklı olmak adına başvurduğu yöntemlerden biridir. Klasik Türk şairlerinin sık kullandığı kelimelerden biri olan ve divanlarda çok büyük oranda giyim-kuşama ait bir unsur olarak yer alan hil’at de bu duruma örnek oluşturabilecek kelimelerdendir. Kıyafet terimi olarak “beğenilen kimselere takdir, tebrik ve teşvik amacıyla giydirilen süslü elbise, kaftan” anlamına gelen hil’at şiirlerde de genellikle bir kimseyi yahut bir işi övmek için kullanılmıştır. Bununla birlikte kelimenin klasik şiir metinlerinde karşılaşılan bazı kullanımlarında fark ettiğimiz bir başka anlamı daha bulunmaktadır. Kelime bu kullanımlarda “yazı hocalarının kendilerinden yazı meşk eden öğrencilerin yazılarının üstüne çektikleri kaş şeklindeki işaret” anlamıyla yer almıştır. Yazıyla ilgili unsurlardan oluşturulmuş az sayıda beyitte karşılaşılan bu farklı kullanımlardan hareketle yaptığımız araştırmalarda kelimenin hat terimi olarak tanımına dört kaynakta tesadüf edilebilmiştir. Bu çalışmada hem bu kaynaklardaki bilgilerden hem de tespit edilen beyitlerden yola çıkarak kelimenin hat terimi olarak ifade ettiği anlam daha net bir şekilde belirlenmeye çalışılacak ve söz konusu terimin hat sahasında kullanımıyla ilgili çıkarımlara yer verilecektir. Aynı zamanda kelimenin klasik edebiyat sahası kaynaklarında tesadüf edemediğimiz söz konusu anlamıyla klasik Türk şiirine nasıl yansıdığı ortaya konulacaktır.

Anahtar kelimeler: Hil’at, hat, hat terimi, klasik şiir, klasik Türk edebiyatı.

“Hil’at” in classical Turkish poetry as a calligraphy term

Abstract

Classical Turkish poets, who are inheritors of a literary tradition whose form conditions and contents are predetermined, are in search of ways of being different within these boundaries. Poets using certain words in the vocabulary cadre of the classical poetry with different meanings from what is customary or pointing at them indirectly are one of the methods they resort to in order to be different. “Hil’at”, which is one of the words frequently used by classical Turkish poets and is included in divans as an element belonging to clothing, is an example in this respect. “Hil’at”, which means “fancy clothing that admired people are made to wear in order to appreciate, congratulate and encourage them, kaftan” as a clothing term, is usually used in poems to praise something or someone. However, the term has a different meaning that we encounter in classical poetry texts in terms of usage. In these usages, the term is used with a meaning

¹ Öğr. Gör. Dr., Sakarya Üniversitesi, Rektörlük Türk Dili Bölümü (Sakarya, Türkiye), oduzlu@sakarya.edu.tr.

corresponding to “the sign in the shape of an eyebrow that calligraphy instructors draw on the writings of their students who learn to practice calligraphy from them.” In the research we conducted based on these different usages that we encountered in few couplets made up of elements related to calligraphy, the definition of the term as a calligraphy term was found only in four sources. In this study, based on the information in these sources and the couplets determined, it will be attempted to identify the meaning of the term as a calligraphy term more clearly, and some inferences will be made regarding the use of the term in the field of calligraphy. In addition, it will be revealed how the term is reflected on classical Turkish poetry with its aforementioned meaning that we could not encounter in the classical literature sources.

Keywords: Hil’at, calligraphy, calligraphy term, classical poetry, classical Turkish literature.

Giriş

Klasik Türk şairleri şekil şartları ve muhtevasıyla sınırları önceden belirlenmiş bir edebî gelenek içerisinde eserler verir ve bu sınırlar içerisinde farklı olmanın yollarını ararlar. Bu farklılığı, genellikle, şekille ilgili küçük değişiklikler yapmak, elde bulunan sınırları belirli malzemeyi farklı şekillerde işlemek gibi yollarla sağlamaya çalışırlar. Şairlerin klasik şiirin kelime kadrosundaki bazı kelimeleri alışılmışın dışında farklı anlamlarıyla kullanmaları ya da onlara dolaylı yoldan işaret etmeleri de farklı olmak adına başvurdukları yöntemlerdendir. Klasik Türk şairlerinin sık kullandığı kelimelerden biri olan hil’at de bu kelimelerden biridir.

Kıyafet terimi olarak çeşitli devlet görevlerine getirilenlere ve taltif edilmek istenen kimselere takdir, tebrik ve teşvik amacıyla giydirilen süslü elbise, kaftan (Karaca, 1998: 25; Devellioğlu, 1999: 370) anlamına gelen hil’at klasik Türk şiiri metinlerinde de genellikle bir kimseyi yahut bir işi övmek için kullanılmıştır. Hil’atin kumaşı, deseni ve işleme, düğme gibi kıyafeti tamamlayan unsurları da övülen kişi ya da işin yüceltilmesi için vasıta yapılmıştır. Bazen de âşığın yaralarla dolu bedeni hil’at, kanlı gözyaşları ve yaraları da desen olarak düşünülürken sevgilinin güzelliği, saç ve nazı da hil’atle benzerlik ilişkisi içerisinde ele alınmıştır.² Bununla birlikte kelimenin lûgatların büyük çoğunluğunda yer almayan “hat hocalarının kendilerinden yazı meşk eden öğrencilerin yazılarının üstüne çektikleri kaş şeklindeki işaret” anlamı da bulunmaktadır. Kelimenin yazıyla ilgili unsurların fazla olduğu beyitlerdeki kullanımlarından hareketle yaptığımız araştırmalar sonucunda ulaştığımız bu anlamına klasik Türk edebiyatı kaynaklarında tesadüf edemedik. Muhtemelen kelimenin hat terimi olarak karşılığının çok az kaynakta yer alması, klasik Türk şiirinde büyük oranda yaygın anlamıyla, kıyafet terimi olarak, kullanılması ve bazı beyitlerde tevriyeli kullanımlarla oluşturulan çok anlamlı yapı bahse konu anlamın gözden kaçırılmasına sebep olmuştur.

Kelimenin hat terimi olarak ifade ettiği anlamına ve bu anlamıyla klasik Türk şiirindeki kullanımlarına dikkat çekmek üzere hazırladığımız bu çalışmayla öncelikle klasik Türk şiiri metinlerinin anlam dünyasına dair araştırmalara katkıda bulunulması amaçlanmıştır. Ayrıca kaynaklardaki bilgilerle beyitlerdeki kullanımların bir arada değerlendirilmesinin kelimenin söz konusu terim anlamının daha doğru olarak tespit edilmesine olanak sağladığı kanaatindeyiz. Aynı zamanda hil’atin hat sahasındaki ve klasik Türk şiiri sahasındaki kullanımı konusu da ele alınmıştır. Çalışmamızda öncelikle hil’atin hat terimi olarak karşıladığı anlama dair kaynaklarda ulaşılabilen bilgilere yer verilmiş, daha sonra ise 14. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar yazılmış üç yüz civarında divanın taranmasıyla tespit edilen beyitler incelenmiştir.

Hat Terimi Olarak “Hil’at” ve Klasik Türk Şiirindeki Kullanımı

² Hil’at-i şân-i vezâret dût-i isti’dâdına
Togrısı her vech ile çespân ü lâyıkdur tamâm Arpaemînizâde Mustafa Sâmî (Kutlar, 2004: 174)

Başdan bu fahr sana yiter kim şeh-i cihân
Hil’at geyürdi nazmuna garrâ firengiler Bâkî (Küçük, t.y.: 315)

Sipîhr atlasını itdi hil’at-ı dîvân
Ana ilik meh-i nev oldı gûy-ı zer hurşîd Seyyid Vehbî (Dikmen, 1991: 209)

Benek altunlu hil’at geymişe döner hemîn ‘âşık
Teni her dem ser-â-ser bârî hûn-âlûd dâğ olsun Edirneli Nazmî Dîvânı (Üst, 2018: 2520)

Aç alnın ki ay yüzüne gün gulâm ola
Çöz zülfün ki hil’at-i hüsnün tamâm ola Ahmet Paşa Divanı (Tarlan, 1992: 121)

Râstdur kâmetine hil’at-i nâz ol servün
Eylemez şiveleri gerçi ki endâze ile Şeyhülislam Yahyâ Dîvânı (Kavruk, t.y.: 341)

“Hil’at” kelimesinin hat terimi olarak karşılıdığı anlam dışında lûgatlarda tespit edilebilen anlamları şu şekildedir: 1. Padişah ve vezirler tarafından takdir edilen, beğenilen bir kimseye iltifat veya mükâfat olarak giydirilen süslü elbise, kaftan. 2. Geçmişte askere ihsan olunan kaftan ve kaftan bedeli. 3. Bir kimseye giydirilen elbise. 4. Bir kimsenin çıkardığı giysi. 5. Malın seçkini ve iyisi.³

Kelimenin bu anlamları dışında hat sahasına ait bir terim anlamı daha bulunmaktadır. Hil’atin bazı beyitlerdeki kullanımlarından hareketle yaptığımız araştırmalarda söz konusu anlama ilişkin dört kaynaktan bilgiye rastlayabildik. Sir James W. Redhouse’un *Turkish and English Lexicon*’unda kelime “Bir hat öğretmeni tarafından düzgünce şekillendirilmiş bir harfin etrafına çizilen bir daire” (2006: 860) şeklinde anlamlandırılmıştır. Mehmet Zeki Pakalın *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*’nde hil’ati şu şekilde açıklamıştır: “Yazı hocalarının kendilerinden yazı meşk eden talebenin yazılarının üstüne kaş çizmesine denilirdi. Bu çizgi hocanın yazıyı beğendiğine alâmetti” (1983: 834). Yaşar Çağbayır’ın *Ötüken Türkçe Sözlüğü*’nde de kelimeye “Yazı öğretmenlerinin kendilerinden ders gören öğrencilerin yazılarının üstüne kaş çizmesi” (2007: 1965) anlamı verilmiştir. *Meydan Larousse*’nin “hil’at” maddesinde ise hat sahasına ait bir alt başlık olarak yer alan “hil’at giydirmek” tabiri “yazı hocalarının kendilerinden ders gören öğrencilerin yazılarının üstüne kaş çizmesi” (1981: 855) şeklinde tanımlanmıştır. Redhouse’un ilgili maddeyi dayandığı kaynak ya da kaynaklar konusunda net bir bilgiye sahip değiliz. Mehmet Zeki Pakalın’ın eserine ise hat, ebru gibi geleneksel sanatlar konusunda üstat kabul edilen Mehmet Necmeddin Okyay’ın şifahî kaynaklık ettiği bilinmektedir.⁴ *Meydan Larousse* ile Çağbayır’ın kaynakları konusunda da bir bilgiye rastlayamamakla birlikte bu eserlerin diğer iki eserden daha geç tarihli olması ve bu eserlerdeki tanımların Pakalın’ın yaptığı açıklamayla aynı oluşu dikkatimizi çekmiştir. Ulaşılabilen hat sanatıyla ilgili kaynaklarda ve sanat terimleri sözlüklerinde ise hil’ata dair bir bilgiye rastlanamamıştır.

Söz konusu dört kaynaktan hil’atle ilgili en tafsilatlı bilgi Mehmet Zeki Pakalın’a aittir. Pakalın ve Redhouse’un verdikleri bilgiler arasında ise hil’atin şekli konusunda farklılıklar bulunmaktadır. Pakalın’ın verdiği bilgilerde hil’atin kaş şeklinde olduğu, yazının üzerine çizildiği ve hocanın yazıyı beğenmesi anlamına geldiği söylenmiştir. *Turkish and English Lexicon*’da hil’atin hocanın istediği şekilde şekillendirilen harfin etrafına çizilen daire olduğu söylenmiştir. Bu durumda hil’atin bir hat terimi olarak klasik Türk şiiri metinlerindeki kullanımları önem arz etmektedir. Zira tespit edilen beyitler hil’atin şekil özellikleri ve kullanımı hakkında çıkarımlar yapmayı mümkün kılacak niteliktedir.

Tespit edilen beyitlerde tevriye, tenasüp, hüsn-i talîl, teşbih ve istiare yoluyla yer alan hil’at kaş, hilal ve med işaretiyle benzerlik ilişkisi içerisinde kullanılmıştır. Ayrıca beyitlerde hil’atin uygulama şekli, beğeni ifadesi oluşu, rengi ve ebadı gibi hususlara işaret edilmiştir.

Şâhid-i hüsnin görünce yazduğı ta‘limini

Harf-be-harf hil’at geyürdi hâme-i sun‘-ı Hudâ Mustafa Fennî Divanı (T. 17/7, s. 714)

*Allah’ın kudret kalemi güzel sevgilinin/güzellik şahidinin talimini/alıştırtmasını
aynen yazdığını görünce hil’at giydirdi.*

³ Bu anlamlar için bkz. Sir James W. Redhouse, *Lûgat-i Osmâniyye*, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1863, s. 153.; *Turkish And English Lexicon New Edition*, Çağrı Yayınları, İstanbul 2006, s. 860.; F. Steingass, *A Comprehensive Persian-English Dictionary*, Çağrı Yayınları, İstanbul 2005, s. 471.; Hüseyin Remzi, *Lûgat-ı Remzî*, Matbaa-i Hüseyin Remzi, İstanbul H. 1305, C. I, s. 506.; Muallim Nâci, *Lûgat-ı Nâci*, Çağrı Yayınları, İstanbul t.y., s. 390.; Ahmed Vefik Paşa, *Lehçe-i Osmânî*, Matbaa-i Âmire, İstanbul H. 1293, s. 550.; Ebuzziyâ Tevfik, *Lûgat-ı Ebuzziyâ*, Matbaa-i Ebuzziyâ, C. 1, İstanbul H. 1306, s. 465.; Mehmed Bahâeddin, *Yeni Türkçe Lûgat*, Evkâf-ı İslâmiyye Matbaası, İstanbul t.y., s. 310.; Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, Çağrı Yayınları, İstanbul 2006, s. 586.; Şu‘ûrî Hasan Efendi, *Lisânu’l-Acem Ferheng-i Şu‘ûrî* (Haz. O. Yılmaz), C. 2, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, İstanbul 2019, s. 1624.; Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Lûgat*, Aydın Kitabevi, Ankara 1999, s. 370.; Andreas Tietze, *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lûgati*, OAW, Viyana 2009, s. 316.; Mertol Tulum, *17. Yüzyıl Türkçesi ve Söz Varlığı*, TDK Yayınları, Ankara 2011, s. 897.; Yaşar Çağbayır, *Ötüken Türkçe Sözlük*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2007, C. II, s. 1965.; Web1.

⁴ Konu hakkında bkz. M. Uğur Derman (2007). Okyay, Mehmed Necmeddin, *İslâm Ansiklopedisi*, C.. 33, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, s. 344.; Web2.

Hattat şairlerden Mustafa Fennî'nin (öl. 1745) sakal tarihi olarak söylediği “Târîh-i Hat” başlıklı manzumesinde yer alan bu beyitte şair hem bir devlet protokolü hem de hat sanatına ait bir uygulama olarak “hil’at giydirme”yi söz konusu etmiştir. “Şâhid” kelimesinin “tanık” (Devellioğlu, 1999: 975) ve “sevgili” (Ayverdi, 2008: 2935; Devellioğlu, 1999: 975) anlamlarından dolayı “şâhid-i hüsn” tamlamasının iki farklı şekilde anlamlandırılabilmesi beyitte güzel sevgilinin ya da güzellik şahidinin yazı alıştırmasını bire bir yazması neticesinde Allah’ın kudret kaleminin beğeni ifadesi olarak hil’at giydirdiği söylenmiştir. Burada beytin söz dizimi ve “harf-be-harf” ibaresi nedeniyle *Turkish and English Lexicon*’daki düzgün şekillendirilen harflerin daire içine alınması şeklindeki bilgi akla gelmektedir. Bununla birlikte “yazı” (Ayverdi, 2008: 1221) ve “ayva tüyü, gençlerde yeni çıkmaya başlayan bıyık ve sakal” (Şemseddin Sâmî, 2006: 583; Tulum, 2011: 892) anlamları dolayısıyla klasik şiirde zaman zaman bu iki anlamını da kastedecek şekilde kullanılan “hat” kelimesine bir gönderme yapıldığını ve manzumenin bir sakal tarihi olduğunu hatırlatmak gerekir. Dolayısıyla beğenilen unsur “ayva tüyü/sakal”, bunu ifade etmek üzere çekilen işaret de kaş olmalıdır. Zira hil’at giydirmenin yazı üzerine kaş çizmek olduğu şeklindeki tanımlamalara da daha önce yer verilmişti. Beyitte yazı taliminin başarıyla uygulandığının söylenmesi takdir ve tebrik amacıyla hil’at denilen kaftan giydirme uygulamasını da hatırlatmakla birlikte yazıyla ilgili unsurların fazla olması sebebiyle şairin hat sanatındaki uygulamayı ön plana çıkardığı söylenebilir. Yazmak, ta’lîm, harf-be-harf, hil’at (geyürmek) ve hâmenin tenasüp oluşturduğu beyitte hil’at kelimesi tevriyeli kullanılmıştır.

Çeküp ser-levha’-i menşûr-ı hüsn hatt-ı rümmânî

Kumâş-ı ‘işveyi hil’at diyü giydirdiler tekrar. Şâkir Mehmed Efendi (K. 28/7, s. 147)⁵

(Âşıklar/Gönlü susamışlar) güzellik menşurunun başlığına nar çiçeği renginde çizgi çekip naz kumaşını hil’at diye tekrar giydirdiler.

Şâkir Mehmed Efendi’nin (öl. 1836) beytinde, önceki beyitten anlaşıldığı üzere, âşıkların baharın gelişyle güzellik menşurunun başlığına nar çiçeği renginde çizgi çekerek âdeti naz kumaşından yapılmış hil’at giydirdikleri söylenmiştir. Beytin bu ilk açıklamasında hil’atin bir kıyafet terimi olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte beyitte ser-levhâ, menşûr, hat gibi yazıyla ilgili unsurların ve hat sanatındaki hil’at giydirme uygulamasının yer alması hil’atin tevriyeli kullanıldığını düşündürmektedir.

“Başlık” (Ayverdi, 2008: 2781) anlamına gelen “ser-levha”, yazma eserlerin ilk yaprağının başına gösterişli bezemelerle teşkil edilen kısımdır (Özönder, 2003: 176). Menşûr ise padişah tarafından sadrazam, vezir, beylerbeyi gibi yüksek rütbeli kimselere görev tevcihi sebebiyle verilen beratlar olup yüksek rütbeli kimselere verildiği için altın varakla yazılmıştır (Kütükoğlu, 1994: 137; DİA, 2004: 150). Bu bilgiler ışığında değerlendirildiğinde beyitte baharın gelişyle yazılan güzellik menşurunun başlığına âşıkların nar çiçeği renginde çizgi çekerek naz kumaşından hil’at giydirdikleri söylenmiştir. Son derece gösterişli olan menşur başlığına hil’at giydirilmesi beğeni ifadesidir. “Hatt-ı rümmânî” terkihi hil’atin kırmızı renkte olduğunu göstermektedir. Naz kumaşının söz konusu edilmesi ise büyük ihtimalle beğenin naz sebebi olduğundan kaynaklanmaktadır. Beyitte “kumaş-hil’at-giyemek” ve “ser-levha-menşûr-çekmek-hat-hil’at” kelimeleriyle tenasüp oluşturulmuştur.

Degül ebrû-yı pür-çin kilik-i kudretden celî hatla

Keşîde hil’at-i tahsîndür ol hatt-ı reyhâna Seyyid Vehbî (G. 205/4, s. 644)

(O) kıvrımlı kaş değil, kudret kaleminden o reyhan hatta/ayva tüyüne celî hatla çekilmiş beğenme/takdir hil’atidir.

Hattat bir şair olan Seyyid Vehbî’nin (öl. 1736) bu beytinde, hüsn-i talîl yoluyla, sevgilinin kıvrımlı kaşının, “ince ve küçük şekilli” (Özönder, 2003: 164) olması dolayısıyla, reyhânî hatta benzetilen ayva

⁵ “Kumâş-ı ‘işveyi hil’at diyü giydirdiler tekrar” mısraı kaynak metinde “Kumâş-ı ‘işve-yi hil’at diyü giydirdiler tekrâr” şeklinde olup metnin yazma nüshası incelenerek düzeltme yapılmıştır.

tüylerinin üzerine Allah tarafından celî tarzda çizilmiş beğenme hil'âti olduğu söylenmiştir (Düzlü, 2018: 426, 438). Beyitte hil'atin beğeni ifadesi olarak yazının üzerine çekildiğinin dile getirilmesi ve sevgilinin kıvrımlı ve belirgin kaşlarıyla benzerlik ilişkisi içerisinde ele alınması dikkat çeken hususlardır. Özellikle de kurulan benzerlik ilişkisi hil'atin şekil özelliklerine dair çıkarımlar yapabilmek açısından önem arz etmektedir. Bu itibarla hil'at kıvrımlı, kaş şeklinde ve belirgin bir işarettir. Beyitte de celî tarzda çekildiği söylenmektedir ki celî “açık seçik, enli, büyük ebat(lı)” (Özönder, 2003: 22) bir yazı stilidir. Beyitteki bu ifade hil'atin hat sanatındaki uygulamasının celî tarzda olabileceğini de düşündürmektedir. Hil'atin doğrudan hat terimi olarak kullanıldığı beyitte “hat” kelimesi cinaslı, kilik-celî-hat-hil'at-reyhân-keşîde kelimeleri de tenasüp içerisinde kullanılmıştır.

Satr-ı mevc üzre çekilmiş hil'at-ı tahsîn mi yâ

Medd-i "Bismi'llâhi mecrâhâ ve mursâhâ" mîdur Seyyid Vehbî (K. 71/2, s. 262)

(Hilal), dalga satırı üzerine çekilmiş takdir hil'ati mi, yoksa “Bismi'llâhi mecrâhâ ve mursâhâ”⁶ ayetinin meddi midir?

Seyyid Vehbî'nin bir kasidesinde yer alan beyitte kendisinden önceki beyit ile sonraki beyitlerden anlaşıldığı üzere hilal söz konusu edilmektedir.⁷ Dalganın satıra, hilalin hil'ate ve med işaretine benzetildiği beyitte denizin üzerine düşen görüntüsü itibarıyla hilal dalga satırı üzerine çekilen bir takdir hil'ati ve “Bismi'llâhi mecrâhâ ve mursâhâ” ibaresindeki med işaretleri olarak tasavvur edilmiştir. Bu tasavvur hil'atin şekil açısından hilale, dolaylı olarak da, med işaretine benzediğini göstermektedir. Hil'atin beğeni ifadesi oluşunun da vurgulandığı beyitte “satır-çekmek-hil'at-med” kelimeleri tenasüp oluşturmaktadır.

Ruk'anun hil'at-i murakka'idur

Nazm-ı rengin-i pâk-bâzâne Gelibolulu Mustafa Âlî Divanı (Kt. 66/2, s. 1280)

Sadık/vefâlı kimselere yakışacak şekilde güzel nazm arzuhalin yamalı hil'atidir/arzuhaldeki meşk örneğinin hil'atidir.

Gelibolulu Mustafa Âlî'nin manzum bir arz-ı hâlinde yer alan bu beytin öncesindeki “Dinle ey şehryâr-ı bende-nüvâz/Arz-ı hâlüm budur fakirâne” beyti ve özellikle buradaki “fakirâne” ibaresi “hil'at-i murakka'” tamlamasının “yamalı hil'at” şeklinde anlaşılabileceğini düşündürmektedir. Bununla birlikte beyitte “ruk'a-murakka'-nazm” gibi yazıyla ilişkili unsurların yer alması, nazmın güzel olarak nitelenmesi ve giyim unsuru hil'atin kullanım amacı ve “değerli kumaş ya da kürkten yapılm(ası)” (Dağlı, 2007: 133) hil'atten kastın hat sanatında beğeni ifade eden işaret olabileceği anlamına da gelmektedir. Gelibolulu Mustafa Âlî'nin (öl. 1600) hattat şairlerden olmasının da bu ihtimali kuvvetlendirdiği kanaatindeyiz.⁸ Bu itibarla şair nazımının arz-ı hâlindeki meşkin hil'ati olduğunu söyleyerek nazmını yüceltmıştır.

Bu resme kilik-i zer-keşle kef-i nessâc-ı endîşe

Müzer-keş hil'at-ı elkābını zer-pūd u tār eyler Mezâkî Divanı (K. 8/13, s. 186)

⁶ “Yüzerken de dururken de Allah'ın adını anın” (Web3).

⁷ Görünen deryâda 'aks-i gurre-i garrâ mîdur

Hatt-ı ta'lik ile âb üzre keşîde bâ mîdur (K. 71/1, s. 262)

Zühre'nün çengi midür yohsa kemân-ı Rüstem mi

Çerhde kavs-i kûzah mî keşti-i deryâ mîdur (K. 71/3, s. 262)

⁸ Konu hakkında bkz. Halit Karatay (2008), *Hattat Divân Şairleri*, Ankara: Akçağ Yayınları, s. 95.

Düşünce dokumacısının eli altın işlemeli/altın tel yapan kalemle bu tarzda unvanların sırmalı hil'atini altın arşak ve argaç yapar.

Bu beyit Mezâkî'nin (öl. 1676) Sultan IV. Mehmed'in övgüsü için söylediği bir kasidede yer almaktadır. Şair padişaha yaptığı övgülerden kasıtlı beyitte dokumacıya benzettiği düşüncesinin altın işlemeli/altın tel yapan kalemle unvanların sırmalı hil'atini altın çözgü ve atkı ipleri yaptığını söylemiştir. Burada muhtemelen şiirin mısraları, yatay ve dikey görüntüsü itibarıyla, kalemle oluşturulmuş çözgü ve atkı iplerine benzetilmiştir. Bu tasavvurda hil'atin giyim unsuru olarak kullanıldığı görülmekle birlikte beyitteki yazıyla ilgili unsurlar ister istemez kelimenin hat sahasındaki terim anlamını da akıllara getirmektedir. Bu itibarla kendisi de hattat olan Mezâkî'nin⁹ "hil'at"ı "kilk-elkâb-endişe" kelimeleriyle ihâm-ı tenasüp oluşturacak biçimde kullanmış olma ihtimalinin de bulunduğu söylenebilir.

Hil'atin hat terimi olarak klasik Türk şiirindeki kullanımına dair tespit ettiğimiz bu beyitlerin dışında içinde hil'atle birlikte yazıyla ilgili birden fazla unsur barındıran birkaç beyit daha tespit edilmesine rağmen bunların *aşırı yorum* endişesiyle metne dahil edilmediğini de belirtmek isteriz. Bununla birlikte başka divanlarda hil'at kelimesinin kullanımlarının söz konusu anlamının da dikkate alarak değerlendirilmesi konuya ilişkin örneklerin artmasını ve tespit edilen bilgilere yenilerinin eklenmesini de sağlayabilir.

Sonuç

Klasik Türk şairlerinin farklı olmak adına başvurdukları yöntemlerden biri de klasik şiirin kelime kadrosundaki bazı kelimeleri alışılmışın dışında farklı anlamlarıyla kullanmak ya da onlara dolaylı yoldan işaret etmektir. Bu kelimelerden biri de divanlarda çok büyük oranda giyim-kuşama ait bir unsur olarak yer alan hil'attır. Kelimenin kıyafet terimi olarak "takdir ve tebrik amacıyla giydirilen kaftan" anlamı dışında şiir metinlerinde karşılaşılan, lûgatların büyük çoğunluğunda ve hat sanatıyla ilgili kaynaklarda rastlayamadığımız bir başka anlamı daha bulunmaktadır. Yazıyla ilgili unsurların yer aldığı az sayıdaki beyitten hareketle yaptığımız araştırmalar sonucunda özellikle Mehmet Zeki Pakalın'ın *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü* adlı eserinde karşılaştığımız açıklamanın ışığında kelimenin "yazı hocalarının kendilerinden yazı meşk eden öğrencilerin yazılarının üstüne çektikleri kaş şeklindeki işaret" anlamıyla da klasik Türk şiirinde kullanıldığı anlaşılmaktadır. Hil'at tespit edilen beyitlerde tevriye, tenasüp, hüsn-i talîl, teşbih ve istiare yoluyla yer almaktadır. Çoğunluğu hattat şairlere ait bu kullanımlarda hil'atin hat sanatında da beğeni ifadesi olarak kullanıldığı görülmektedir. Beyitlerde hil'atle benzerlik ilişkisi içerisinde ele alınan unsurlar onun şekil özellikleri hakkında fikir vermektedir. Bu itibarla kaş, hilal ve med işaretiyle ilişkilendirilen hil'atin hafif kıvrımlı ve belirgin kalınlıkta bir çizgi olduğu anlaşılmaktadır. Bunun dışında beyitlerde kurulan tasavvurlar hil'atin kırmızı renkte ve büyük ebatlı olabileceğini düşündürmektedir. Birkaç beyitte yazının üzerine çizilmesine de işaret edilmiştir. Bazı beyitlerde karşılaşılan "hil'at giydirmek" tabiri ise söz konusu uygulamanın hat sanatındaki karşılığıdır.

⁹ Konu hakkında bkz. Karatay, *age*, s. 262.

Kaynakça

- Aksoyak, İ. H. (2018), *Gelibolulu Mustafa Âlî Dîvânı*, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/58695,gelibolulu-mustafa-ali-divanipdf.pdf?0> (E.T. 10.06.2021).
- Ayverdi, İ. (2008). *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.
- Çağbayır, Y. (2007). *Ötüken Türkçe Sözlük*. C. 2. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Dağlı, B. (2007). Kelime Kazanımı Üzerinde Bir Araştırma (Kıyafet ve Kumaş Adları Örneği). *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi EBE.
- Demirkazık, H. İ. (2009). 18. Yy. Şairi Mustafa Fennî Dîvân (İnceleme-Tenkitli Metin-Dizin). *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi TAE.
- Devellioğlu, F. (1999). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi.
- DİA. (2004): Menşûr (Osmanlılarda Menşur). *İslam Ansiklopedisi*. C. 29. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Dikmen, H. (1991). Seyyid Vehbî Ve Divanının Karşılaştırmalı Metni. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. Ankara: Ankara Üniversitesi SBE.
- Düzlü, Ö. (2018). Seyyid Vehbî Divanı'na Göre 18. Asırda Osmanlılarda Sosyal Hayat. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi SBE.
- Karaca, F. (1998). Hil'at (Osmanlılarda Hil'at). *İslâm Ansiklopedisi*. C. 18. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Kavruk, H. (t.y.). *Şeyhülislam Yahyâ Dîvânı*, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, (e-kitap).
- Kutlar, F.S. (2004). *Arpaemîni-zâde Mustafa Sâmî Dîvân*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, (e-kitap).
- Küçük, S. (t.y.). *Bâkî Dîvânı*, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, (e-kitap).
- Kütükoğlu, M.S. (1998). *Osmanlı Belgelerinin Dili*. İstanbul: Kubbealtı Akademisi Kültür Ve Sanat Vakfı.
- Mermer, A. (1991). *Mezâkî Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanı'nın Tenkidli Metni*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları.
- Meydan Larousse: *Büyük Lugat ve Ansiklopedi*. (1981). Hil'at. C. 5. İstanbul: Meydan Yayınevi.
- Özönder, H. (2003). *Ansiklopedik Hat Ve Tezhip Sanatları-Deyimleri, Terimleri-Sözlüğü*. Konya: Sebat Ofset Matbaacılık.
- Pakalın, M. Z. (1983). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. C. 1, İstanbul: Millî Eğitim Baimevi.
- Şemseddin Sâmî. (2006). *Kâmûs-ı Türkî*, İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Tarlan, A.N. (1992). *Ahmet Paşa Divanı*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Tulum, M. (2011). *17. Yüzyıl Türkçesi ve Söz Varlığı*. Ankara: TDK Yayınları.
- Üst, S. (2018). *Edirneli Nazmî Dîvânı*, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, (e-kitap).

Yanbal, S. (2009). Şâkir Mehmed Efendi Divânı (Metin-İnceleme). *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi SBE.

Web1: <http://www.kamus.yek.gov.tr/> (E.T. 10.06.2021).

Web2: <https://www.ktsv.com.tr/sanatkartlar/114-necmeddin-okyay> (E.T. 10.06.2021).

Web3: <https://kuran.diyaret.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/hud-suresi-11/ayet-41/kuran-yolu-meali-5> (E.T: 17.06.2021).

YAZIM KURALLARI

2.1 Yay Ayraç ()

1. Cümledeki anlamı tamamlayan ve cümlenin dışında kalan ek bilgiler için kullanılır. Yay ayraç içinde bulunan ve yargı bildiren anlatımların sonuna uygun noktalama işareti konur:

Anadolu kentlerini, köylerini (Köy sözünü de çekinerek yazıyorum.) gezsek bile görmek için değil, kendimizi göstermek için geziyoruz. (Nurullah Ataç)

UYARI: Özel veya cins isme ait ek, ayraçtan önce yazılır:

Yunus Emre'nin (1240?-1320)...

İmek fiilinin (ek fiil) geniş zamanı şahıs ekleriyle çekilir.

2. Tiyatro eserlerinde ve senaryolarda konuşanın hareketlerini, durumunu açıklamak ve göstermek için kullanılır:

İhtiyar – (Yavaş yavaş Kaymakam'a yaklaşıyor.) Ne oluyor beyefendi? Allah rızası için bana da anlatın... (Reşat Nuri Güntekin)

3. Alıntıların aktarıldığı eseri, yazarı veya künye bilgilerini göstermek için kullanılır:

Cihanın tarihi, vatani uğrunda senin kadar uğraşan, kanını döken bir millet daha gösteremez. Senin kadar kimse kendi vatanına sahip olmaya hak kazanmamıştır. Bu vatan ya senindir ya kimsenin. (Ahmet Hikmet Müftüoğlu)

Eşin var, aşîyanın var, baharın var ki beklerdin

Kıyametler koparmak neydi ey bülbül, nedir derdin? (Mehmet Akif Ersoy)

Bir isim kökü, gerektiğinde çeşitli eklerle fiil kökü durumuna getirilebilir (Zülfikar 1991: 45).

4. Alıntılarda, alınmayan kelime veya bölümlerin yerine konulan üç nokta, yay ayraç içine alınabilir.

5. Bir söze alay, kinaye veya küçümseme anlamı kazandırmak için kullanılan ünlem işareti yay ayraç içine alınır: *Adam, akıllı (!) olduğunu söylüyor.*

6. Bir bilginin şüpheyile karşılandığını veya kesin olmadığını göstermek için kullanılan soru işareti yay ayraç içine alınır: *1496 (?) yılında doğan Fuzuli...*

7. Bir yazının maddelerini gösteren sayı ve harflerden sonra kapama ayracı konur:

I) 1) A) a)

II) 2) B) b)

2.2 Köşeli Ayraç ([])

1. Ayraç içinde ayraç kullanılması gereken durumlarda yay ayraçtan önce köşeli ayraç kullanılır: *Halikarnas Balıkçısı [Cevat Şakir Kabaağaçlı (1886-1973)] en güzel eserlerini Bodrum'da yazmıştır.*

2. Metin aktarmalarında, çevirilerde, alıntılarda çalışmayı yapanın eklediği sözler için kullanılır: “*Eldem, Osmanlıda en önemli fark[in], mezar taşının şeklinde ortaya çık[tığını] söyledikten sonra...*” (Hilmi Yavuz)

3. Kaynak olarak verilen kitap veya makalelerin künyelerine ilişkin bazı ayrıntıları göstermek için kullanılır: *Reşat Nuri [Güntekin], Çalığışu, Dersaadet, 1922.* Server Bedi [Peyami Safa]

OKUMA/DİNLEME- ANLAMA ÇALIŞMASI

3. Aşağıdaki metni dinleyin/okuyun ve metinle ilgili sorulara yanıt verin.

SİNEMA

Boş vaktim oldukça sinemaya giderim. Yumuşak bir karanlığa gömülmüş, makinenin hışırtısını dinleyerek, cismimin değil, ruhumun bir çetin yol üzerinde mola verdiğini hissedirim. Karanlık, ölümün bir cüzüdür. Onun için dinlendiricidir. Büyük dinlenme, bir zulmet denizine dalıp bir daha ışığa kavuşmamaktan başka nedir?

Sinemanın diğer bir fazileti de olgun yaşın, kafatası içinde, bir deste deve dikenini gibi sert duran acıtıcı mantığı yerine, çocuk safdilliğini ve kolayca aldanış kabiliyetini ikame etmesidir. Rüya âlemi üzerine açılmış sihirli bir pencereyi andıran beyaz perde konuşan, dövüşen, düşen, kalkan şu ahmak eşhasın tatsız tuhafliklarından veyahut (kovboy) cündiliklerinden¹⁰ veya harikulade hırsızlık vakalarından başka türlü tat almak kabil olur muydu? İnsan saffetiyle tegaddî¹¹ eden sinema edebiyatı, henüz kıymetsiz muharririn işidir. Resmi, beyaz perde üzerinde kımıldayan şu rimel ile kirpiğinin her teli bir ok gibi dikilmiş güzel kadının gözünden, damla damla akan sahte gözyaşları, zevkini ve akliselimini, şapka ve bastonuyla birlikte vestiyere bırakmayan adamı, teessürden değil, ancak can sıkıntısından ağlatabilir.

Sinema, böyle yormayan masum bir göz eğlencesi kaldıkça, yorgun başın munis bir ilticâgâhıdır.¹² Her zevkini kaybetmiş ruhu; çocukluk tazeliğine kavuşturan bu karanlıkta, basit musiki, tatlı bir ninni vazifesini görür. Ben, en güzel ve en dinlendirici uykularımı sinemanın, ipek yastıklar gibi başın arkasına yığılan yumuşak karanlıklarına medyunum.

Ahmet Hâşim

¹⁰ Cündilik: Ata binme, kılıç ve mızrak kullanma, binicilik.

¹¹ Tegaddî: Beslenme.

¹² İlticâgâh: Sığınacak yer.

SIRA SİZDE

Metinle ilgili aşağıdaki soruları yanıtlayınız.

SORULAR

1. Yazara göre sinemanın olumlu özellikleri nelerdir?
2. Yazar sinema konusunda eleştiri yapıyor mu? Yapıyorsa bu eleştiriler nelerdir?
3. Yazar sinema ile ölüm arasında hangi açıdan ilişki kurmaktadır?

ÖZET

On üçüncü bölümde *Genel Dil Kültürü* başlığı altında **sözlü anlatım türleri** işlendi. Sözlü anlatım türlerinin bireysel konuşmalar ve birden fazla konuşmacı tarafından gerçekleştirilen konuşmalar olmak üzere iki grupta incelenebileceği söylendi. Sözlü anlatım türlerinin özellikleri ve bu türlerde başarılı olabilmek için dikkat edilmesi gerekenler üzerinde duruldu.

Yine bu bölümde on birinci ünite hakkında bilgi verilen bilimsel metin türlerinden **bildiriye** örnek verildi.

Ayrıca *yazım kurallarından yay ayraç ve köşeli ayracın* kullanıldığı yerler açıklandı..

Okuma/dinleme-anlama çalışmasında Ahmet Hâşim'in **Sinema** adlı yazısı verildi. Metinle ilgili sorular soruldu.

KENDİMİZİ SINAYALIM

SORULAR

1. Aşağıdakilerden hangisi sözlü anlatımda başarıyı etkilemez?

- a) Güzel konuşma tekniklerinin bilinmesi
- b) Dilin kurallarına dikkat etmek
- c) Zengin bir kelime hazinesine sahip olmak
- d) Dinleyici grubunu iyi seçmek
- e) Beden dilini iyi kullanmak

2. Belirli bir konu hakkında, konunun uzmanı bir kişi tarafından dinleyicileri bilgilendirmek amacıyla yapılan konuşmadır.

Yukarıda tanımlanan sözlü anlatım türü hangisidir?

- a) Münazara
- b) Nutuk
- c) Konferans
- d) Panel
- e) Forum

3. Aşağıdakilerden hangisi bireysel konuşmalardandır?

- a) Panel
- b) Nutuk
- c) Münazara
- d) Forum
- e) Açık oturum

4. Aşağıdakilerden hangisi açık oturumun özelliklerinden biri değildir?

- a) Birden fazla konuşmacı yer alır.
- b) Radyo, televizyon ya da internet ortamında gerçekleştirilebilir.
- c) Açık oturum bir başkan tarafından yönetilir..
- d) Açık oturum sonunda dinleyiciler de görüşlerini bildirebilir.
- e) Konuşmacılar görüşlerini desteklemek için belgeler sunabilir.

5. Daha çok bilim ve sanat alanlarında düzenlenen, katılımcıların inceleme ve araştırmaya dayalı görüşlerini sözlü olarak sundukları toplantılardır.

Yukarıda tanımlanan sözlü anlatım türü hangisidir?

- a) Forum
- b) Panel
- c) Açık oturum
- d) Münazara
- e) Sempozyum

6. Aşağıdakilerden hangisi sempozyumun özelliklerinden değildir?

- a) Konuşmacılar konuşmalarını jüri önünde yaparlar.
- b) Bir ya da birkaç gün sürebilir.
- c) Açılış konuşması yapılır.
- d) Kapanış konuşması yapılır.
- e) Üniversiteler tarafından düzenlenebilir.

7. I Bir konunun iki farklı yönü tartışılır.

II Tartışma dinleyiciler ve jüri önünde yapılır.

III Öğrencilerin konuşma ve bir konuyu savunma becerilerini geliştirme amaçlıdır.

Yukarıdaki özellikler hangi sözlü anlatım türüne aittir?

- a) Konferans
- b) Forum
- c) Münazara
- d) Açık oturum
- e) Panel

8. Aşağıdakilerden hangisinde forumun açık oturum ve panelden farklı özelliğine yer verilmiştir?

- a) Sayıları üç ile beş arasında değişen konuşmacı bulunur.
- b) Dinleyiciler önünde gerçekleşir.
- c) Bir başkan tarafından yönetilir.
- d) Kamuoyunu ilgilendiren bir konu tartışılır.
- e) Dinleyiciler de tartışmaya katılabilir.

9. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde ünlem veya soru işaretinin yay ayraç içinde gösterilmesi gerekmez?

- a) Asıl adı Mehmet olan Fuzûlî 1496 ? yılında doğmuştur.
- b) Eyvah! Sınava geç kaldım.
- c) İsteseymiş bir günde bitirmiş ! ama vakti yokmuş !.
- d) Sakarya'dan Antalya'ya beş ? saatte gitmiş.
- e) Çocuğunun çok uslu ! olduğunu söyler.

10. Aşağıdakilerden hangisi köşeli ayracın kullanıldığı yerlerden biridir?

- a) Başka bir kimseden veya yazıdan olduğu gibi aktarılan sözler içine alınır.
- b) Özel olarak vurgulanmak istenen sözler içine alınır.
- c) Tiyatro eserlerinde ve senaryolarda konuşanın hareketlerini, durumunu açıklamak ve göstermek için kullanılır.
- d) Cümledeki anlamı tamamlayan ve cümlemin dışında kalan ek bilgiler için kullanılır.
- e) Metin aktarmalarında, çevirilerde, alıntılarda çalışmayı yapanın eklediği sözler için kullanılır.

YANIT ANAHTARI

1-d, 2-c, 3-b, 4-d, 5-e, 6-a, 7-c, 8-e, 9-b, 10-e

KAYNAKLAR

Akalın vd. (2019). *Türk Dili II*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

<https://ets.anadolu.edu.tr/storage/nfs/TUR202U/ebook/TUR202U-13V4S1-8-0-1-SV1-ebook.pdf>

Aktaş, Ş. ve Gündüz, O. (2010). *Yazılı ve Sözlü Anlatım*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Ayverdi, İ. (2008). *Misalli Büyük Türkçe Sözlük I-II-II*. İstanbul: Kubbealtı İktisadi İşletmesi.

Babacan, M. (2011). *Yazılı ve Sözlü Anlatım (Kompozisyon Bilgileri)*. İstanbul: Akademik Kitaplar.

Balcı vd. (t.y.). *Türk Dili II*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi.

<http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/kok/turkdili2.pdf>

Beyreli, L. vd. (2012). *Yazılı ve Sözlü Anlatım*. Ankara: PEGEM Akademi.

Çotuksöken, Y. (2006). *Uygulamalı Türk Dili*. İstanbul: Papatya Yayıncılık Eğitim.

Erbil, B. vd. (2005). *Yazılı ve Sözlü Anlatım*. İstanbul: Lisan Yayıncılık.

Haşım, A. (1969). *Bize Göre Gurebâhâne-i Laklakan Frankfurt Seyahatnamesi*. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.

Kaçalın, M. vd. (2012). *Yazılı ve Sözlü Anlatım*. Ankara: Elhan Kitap.

Özkan, M. vd. (2006). *Yüksek Öğretimde Türk Dili Yazılı ve Sözlü Anlatım*. İstanbul: Filiz Kitabevi.

Paçacıoğlu, B. (2010). *Türk Dili ve Kompozisyon*. İstanbul: Hat Yayınevi.

TDK. *Türk Dil Kurumu Yazım Kılavuzu*. <https://www.tdk.gov.tr/icerik/yazim-kurallari/noktalama-isaretleri-aciklamalar/> (E.T. 10.08.2022).

Yavuz, K. vd. (t.y.). *Üniversite Türk Dili ve Kompozisyon Dersleri*. İstanbul: Beşir Kitabevi.